

II. évfolyam.

A T E T T

**KÉTHETENKÉNT
MEGJELENŐ LAP,**

SZERKESZTI:

KASSÁK LAJOS.

8

Budapest, 1916. február 20.

Ára 30 fillér.

Viszontelárusítók részére
telefon: 110-17.

8

Tartalom:

Kázmér Ernő: A „Café Gröszenwahn“ lelke
(a német regényexporthoz).

Rozványi Vilmos: A kórusvezető siralma
(vers).

Kassák Lajos: Eltölt figurák (novella).

Dobrovits Péter: Krisztus siratása (kom-
pozíció: A TETT elkobzott számából).

Komját Marcel: Urak! (versek). Vajda Imre:
Wundt.

MŰVÉSZET

Komját Aladár: Szomoró Dezsőről Mácza
János: Hajó Sándor: A n p lovagja.

NAPLÓ

Előfizetési díj:

egész évre 8 kor.

félévre 4 kor.

negyedévre 2 kor.

Felelősszerkesztő és kiadó; KASSÁK LAJOS.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

Budapest, V. Sziget-utca 16. I. 14.

A „CAFÉ GRÖSZENWAHN“ LELKE

(A NÉMET REGÉNYEXPORTHOZ)

Tavaszi, nyári, őszi, téli és minden lakkozott dekorációja: mert ebben is fő az ipar és kereskedelem.

De hála Tovotenak, Felix Holländernek, Georg Hermannak, Sudermannak, Strantznak, Zobeltitznek, Willenek, Höckernek, Marie Madeleinek, Berlinben vagyunk, németül beszélünk, Ó, egyszerű és valódi szépségű német nyelven (mint: Spielhagen, Wildenbruch és a matuzsálemi Ganghoffer) s ennek öröme a Café Austria s a Nollendorfer-kasino előtti aszfalton kizöldülnek a fák, míg ha esti órákban a Kurfürstendammon sétálunk, virágárus lányok és szivárványhoz hasonló reklámtüzijátékok ingerelnek bennünket világvárosi hangulatra. Szentimentalismusra hajló, finom és szomorú emberek sétálnak az utcákon, cselédlánykák megváltozhatatlan sorsukban a kölcsönkönyvtárból Zólat olvassák és éjjel féltizenkettőkor, mikor szemük a nagy megerőltetéstől s a sirás visszatartásától — mert Rougon-Macquarték sorsa szomorú — már vérbe borul, ha a szobaur egy pohár vizért a konyhába kinéz, kétségbeesetten gondolkodik az egyetlen alkalomra és minden átmenet nélkül életük megaláztatásának tudatában dobják le magukról hálóingüket, mert hisz a hálóing a legilletlenebb ruhadarab. Ődon butorok között Kurtz báró és Theobald Major a/D. lórumoznak és skátot játszanak s míg a szomszédos bérkaszárnya hatodik emeletéről egy hegedűsíró, tompán zokogó hangja vágyódik kifelé, addig néhány emelettel lejjebb egy csókokra termett kacagó, de kis fizetésű moziszinésznő törvénytelen gyermekét ringatja lágy ölében s Waldemar Psylanderről altató dalt dudol. Az éjjeli kávéházakban rossz pacsuli illat és Eau de Cologne No. 4711. kergetődzik s syphilisüket higanynyal kezelő intellektuellek önmagukat Nietzsche paralizásával vigasztalva Maximilian Hardent dicsőítik. Kidagadt izmú, vad szemű és remegő szájú sikkasztók családi gyöngédség híján robogva nyargaló vonatokon Henry Clayt szivnak szípkával és a Twist Oliverből kölcsönzött lebujiokra gondolkodik.

A regényírók regényeket irnak. Sok pénzt keresnek, többet mint a szegény Lessing egész életében, kinek halálával a braunschweigi herceg saldókontójában Gotthold Ephraim számlája 361 tallér minust mutatott. Festők, költők, katonatisztek, grófnők, monoklis kitarítottak között szerelmi idillt bonyolítanak. Amerikai énekesnőkkel whiskyt itatnak, kétszersültet is adnak hozzá, holott a spanyol attache selyem pyjamában, szájában a régen kialudt havanna csutakkal ül L. Adlon H. Klicks hoteljének szobájában, az ágy sarkában, míg revolvere az éjjeli szekrényen vár. Szegény gróf, kár érte, pedig milyen szép szeretői, milyen jó lovai és milyen előkelő barátai voltak már. Tagja volt a párisi Jockey Clubnak, mindez ellenére aranyszőke Henry IV. szakála még sem tetszett az énekesnőnek. Már halottszagott érzünk, a bőven omló vér hulláma leborítja a regényt tartó kezünket s mindez öt márka. (Verlag: Cotta, Bong, Egon Fleischel & Co., Schuster & Löffler

stb.) Gyakorlott magyar humoristák, felsőbb leányiskolai növendékek és vidéki táncmesterek részére mégis csak a német regény a legjobb iskola. Nézzük csak mire tanít! Nem is csiklandozza hónaljunkat, mégis görcsös nevetéseket vált ki belőlünk. Micsoda saltomortálé, nem csoda, hogy mindig reszketünk, Istenkém, csak ki ne törnék ezek a „noch nicht dagewesen“ és „soeben erschienen“ reklámszalaggal ellátott regények írói a nyakukat.

*

A német regényíró új világfelfogásának valóságos megszemélyesítője Olaszország. Italiam, Italiam primus conclamat Achatas!

Tüdővésztes filozopterek, folytonosan unatkozó junkerek és szerelemre vágyódó háiókocsi ellenőrök Olaszország láttára nagy érzelmeik dagályos megnülvánulásaképen térdreborulnak és megcsókolják a klaszikus földet. Minden német analfabétából Olaszországban költő lesz. (Erich Eckertz, Karwath, Heinrich Steinitzer) hisz Paul Heyse és Richard Voss is Olaszországban születtek újjá: költőknek. Noi siamo tutti fratelli! A félbemaradt német lakatosok, asztalosok Fiessiol angyalai, Muriilo alkotásai, Raphael madonnái és Fra Bartholomeo vértanui láttára elragadtatással fedezik fel magukban világot meghódító pikturájuk első csiráit s a homosexuális hajamu teologusok Rossini szimfoniájának hallatára szeszélyes scherzókot komponálnak, sőt közepes erejű és rosszul kezelt régi fülgyulladásukat kronikus fülgyulladássá fejlesztik, hisz Beethoven is olyangyira süket volt, hogy utolsó éveiben a zongorába egy fapálcika egyik végét dugta, míg a másikat fogai közzé szorította. O bella Italia . . .

Cincinatus és virágáros leányok, Stendhal és az élettelen Pisa temetőjében az elcsábított berlini leány chiantitól és a magával hozott Hanns Heinz Ewers „Allraune“-jától elbódult fejébe golyót röpít. Firenzében születtek a kis Goethék, épen annak a háznak közelében, melyben a Grieteus Reiseführerje szerint „ama“ ritka szellem látta meg először a napvilágot, ki egy személyben mérnök, matematikus, festő, műépítész, fizikus, geologus, szobrász, orvos, bölcselő volt. Credete a me, Signori, mégis szegény lehetett az, mindent tudott, csak német regényt írni nem!

„O dolce Napoli, o suol beato,

— — — — —
Santa Lucia! Santa Lucia!

*

A német regény alfaja a bajor regény. Sermo rusticus és trágyszag Simmenthali tehének bögése és táncmuzsika. Harangszó, késelő suhancok és jódlíoóóó, juhahahhha . . . Falusi pletyka, torzszülött gyermekek és fiatal leánykákra éhes vén kurátor. A doktor, a vasárnapi prédikációk, magzatelhajtás és tolsztojanismus. Korcsmai socialismus, naturalismus a la manière Thoma és egyéb ismus. Parasztszerelem, parasztbecsület, csirkelopás és sok sör. Még több sör, mint amennyit egy bajor elbir. Vasárnap tánc az az enyhén kék „keresztény“ ég alatt. Valami rettenetes és minden butaságból összeolvadó ólomfedő, amely alatt megfullad minden élet. Csak a szélmalom zúg, a szél fuj, sőt fujdogál s ó szolid ipari és kereskedelmi érzék, máról holnapra a mi házunk táját is behordja a minimum 200 oldalnyi betűszemetükkel.

Kázmér Ernő

A KÓRUSVEZETŐ SIRALMA

(Strófák az űres gyomorról,
véres fejről s a Tompa-uccáról)

Hajh, sárga végzet be'jól kigondoltad:
 Űres gyomor, véres fej, Tompa-ucca . . .
 És elcsámpul a lélek, mint Písa nyegle tornya
 S fanyar nászemlékül kerül a sutra . . .
 Elforran a lélek földrázó tüze
 S lesz vakondok-eszmék lélektelen bucka.
 Óh a pusztában megvakult Johanán-igék
 Elvérzenek a nyomor fényrabló falán
 S az idők rút dühe visszaveri rám
 Suhintó öklöm söprő, bátor ivét.

Ujjamban Fidiász vésőjének titka
 Alussza várandós, csipkerózsa álmát
 S a por fiát váratlan Istenné nagyítja
 S zokogja előtte suta Káin-imáját;
 De döglött csillagok buknek le vakitva
 S az Űr piszkával köpik arcul a bálványt,
 Kit hirdetek, a dörgő munka lelkét,
 Botlott szívét az átkozott világnak,
 Kire vérködös évet adtak Nessus-palástnak,
 S Én sirom előtte lelkem bús szerelmét.

Űres gyomor, véres fej, Tompa-ucca
 S lelkemen zuhogó árnya a halálnak,
 Elfarrant eszmék lélektelen bucka:
 Jaj, hogyan gyuljék itt uj hit a világnak?
 Eget tépő torony, de ferde, furcsa,
 Kit mérnöke elszabott szomorú csudának,
 S ki otromba árnyát hegyek ormára huzza,
 Vitustáncos, göthös Szibilla-lélek,
 Idők órája. S az öntudatlan lényeg
 Űres gyomor, véres fej, Tompa-ucca.

Sorsom bizarabb, mint Dante legszebb álma
 S egy universummal lett terhes a lelken,
 Sok Brutus-izmomat Lucifer bögve vássa;
 De csontomon is hurcollak, szerelmem,
 S Én, ki jók s gonoszok ekvátoraként
 A véres, üszkös gömböt zokogva megöleltem,
 Futok a vérvért, fekete esztendőben
 És urak és hölgyek nagy hahotájára
 Bús imatorzók gyulnak csámborult számra
 E tébolygó, lihegő oltárkeresőben.

S az ember színe előtt, kit cudar elmék
 Zúrt mákonya ebharmincadra zúzna
 Zokogja vonagló, végtelen szerelmét
 Őres gyomor, véres fej, Tompa-ucca . . .
 S hol kores a remény s dögvővason az emlék
 S ontja dühét az élettörvény lucska:
 Harsogja végtelen, lobogó szerelmét
 A legszentebb álom, mit valaha láttam,
 Örök szimbolum a hollóhangos határban:
 Őres gyomor, véres fej, Tompa-ucca!

Rozványi Vilmos

ELTÓLT FIGURÁK

Prüszkölve, dohogva, mint valami óriási fekete bivaly torpant meg a vonat a dombratólt kicsiny órház előtt. Az őr, aki egyszemélyben a stáció főnöke és hordárja is volt x-es, nehéz lábain végig kacsázott a hosszú kocsisor előtt, vizet kínált, fonott vesszőkosarából fanyar hegyháti almával ingerelte az utasok fityárrát és vizsla, ugráló szemekkel drága terhek után leset a bágyadt napsütésben, de hiába. Ma senki sem akarta észrevenni fürge nyomörgő figuráját.

A gép már füttyülte a süketítő indulót s csak egyetlen utas tévedt le a csuszós, magas lépcsőkön.

Katona volt. Fállábu. Nehezen bukácsolt, szürke, elnyűtt gunyáját majdnem magával kapta a nekirugaszkodott vasbarom.

Az őr már ott állt a dombon, a házikó kiugró eresze alatt s szurtos, durva ökleit, mint valami eleven bunkókat rázta a görnyedt, botlogó alak felé.

— Hé te mulya, mész le a pályáról! — ordította bele a csöndbe, dühösen s szinte részeg göggel:

— Hát mész-e már, hé!

A katona egy pillanatra ijedten kiegyenesedett; dehogyan a bolond morgolózó őr meglátta, csonka testét fáradtan visszaeresztette a pólyás, segítő mankóra. Közömbösen botlogott tovább a kemény ragyogó sinek mellett.

Az októberi nap vak, sugártalan tömbben bujkált a hegyek között.

Az őr még egyhelyben topogott, még elordított néhány kurta parancsoló szót, aztán, mint valami ellökött nagfejű sulyok boklándozott le a dombról. Egyenesen a katonának tartott, az arca ragyogott a fölszabadult dühben és a kisemmizett öklei ütni, ütni akartak valakit, akárkit minden áron.

És nem így történt.

Ahogy szembe kerültek egymással, karjai bénán lecsüggedtek s a híres szájaskodó emberke egyszerre nyálkás, tehetetlen féreggé zsugorodott.

— Demjén gazdal — dadogta bamba csodálkozással — Hát csakugyan kend lenne az? — és fullánkos nyelve édes, hízog duruzsolást gombolyított a pihegő utas elé.

— Hát! — mondta az, majdnem szigoruan — Ki lennék, ha nem én lennék. — Ferde, beteg teste nehezen jutott előre; dülöngélt, mint a járnai tanuló gyerek, de a szeméi szurtak s vastag hangján érezni lehetett a régi gazda, régi bőséges káromkodó orkát.

— Segíts hát előbbre, ha van lelked . . .

Mérges, boszuló gondolatok feszítették meg most az őrvörös, aszalt fejét. Nehéz baromi sorsát érezte meg igazánból ebben a pillanatban s a gazda vasárnapi dáridóira emlékezett keseredetten.

— Legalább az országutig fogj hát, te lajhár!

— Segítem no, segítem — motyogta amaz már ismét a földig alázkodva. Lázadt követelődző eszére ráült a szájalom puha teste s szinte féltő, anyás szeretettel nyult a katona csonka hóna alá.

— No. Ugy no, csak támaszkodjék kend — mondta s egyszerre kedve jött hozzá, hogy valami kedves, járni tanító nótácskát is dudorásszon el síralmasan megnyomorított szomszédjának. Nem mert belekezdeni. Óreg, gyámoltalan szive tele volt édes, segítő szájalommal, de ha társára nézett, a kemény, horgas alak kegyetlen hallgatásra némitotta.

Kiérték az utra. Megálltak.

— No most már elmehetsz — mormogta a gazda — Egyszer majd meghálálom . . .

A másíknak, mintha cöveket vertek volna a lábai. Állt, pillanatokig szólni sem tudott az áradó érzésektől.

— Hát a jó Jézus Krisztus vezérelje kendet — erőszakolta ki magából végre. Aztán lassan, nehéz fejjel visszafelé indult. Néha, néha, mintha hívó, segítséget kérő hangot hallott volna. ijedten hátrakapta a tekintetét, de semmi sem történt mögötte.

Az őrház tetején jelzést adott a sárga harangocska, idegesen lódult neki a kavicsos dombnak.

Ő már otthon volt. A szoba nehéz, fülledt levegője, a fehér négyfal a rázába szorított szolgálati szabályzattal, a sokszínű lámpásokkal és a vakító áramkapcsolókkal minden, minden a régi helyén volt s ő mégis, mintha valami idegen kőkalickába tévedt volna, sehogy sem találta meg a nyugtát. Fájós, tompa nyomással érezte a szívét s a szokott krajcároskodó gondolatai helyett, mintha valami krisztusi rajongás tévedt volna a fejébe, még mindig a csonka, mogorva emberre gondolt.

— Szegény, szegényke — mondogatta félhangon, amíg a pályakönyvbe az előbbi vonat bejárását jegyezte, azután nem volt maradása. Frissen, szuszogva aprózott ki fullasztó házikóból. A magas küszöbről szeretettel utána lesett.

S az még mindig nem ért be a faluba. Megdült, szürke alakja ott tántorgott a széles utközöpen s a nagy darab folt játszott, ingerkedett az őrvörös, kimeredt szemeivel.

— Szegényke — motyogta újra és újra nagy fohászkodással s nyelvét megédesítette a meleg, puha szó, mintha mézet szopott volna be, éles, megnyílt ajkai hőzött. Maga sem tudta mi történt vele a négyórai vonat indulása óta, mintha teljesen

kifordult volna önmagából. Közömbös, csigabiga élete egyszerre a világfájdalmát nyelő óriássá nyújtózott . . . Háboru . . . Tűz . . . Vér . . . Jajongó sirás . . . Halott emberek . . . eddig még csak komolyabban gondolni sem tudott a világnak ezekkel a bolondul szétszórt, de tőle mégis messzeeső bajaival, most azonban valóssággal roskadozott a fölkevert vizióktól.

Háboru . . . Tűz . . . Vér . . . Halottak . . . Vér . . . Égő házak . . . Legázolt földek . . . Tűz . . . Vér . . . Vér . . . Csonka, tévelygő házak . . .

A szemafor száraz, csikorgó lendülése ijesztette magára.

Feje fölött a hatórai gyors elé nyelvelt a harang.

A hirtelen éles, parancsoló lárma kissé megnyugtatta . . .

Ősz volt, erősen esteledett már, lámpással állt ki az érkező elé.

A föld remegett a talpai alatt s a robogó vonat, mint valami óriás görcsöstitű szörnyeteg bujt előre a mély alkonyatból. „Ha csak egyet ficánkolna“ villant át most az őrláz eszén a szokatlan kihívó gondolat. Még sohasem gondolt ilyesmire s most szinte fizikai fájással érezte a borzasztó lehetőséget. Gyáván, hunyt szemekkel lökte ki maga elé a lámpás szabad színét.

Szédülön várt . . . Semmi sem történt.

A vonat minden zökkenés nélkül vágatott át a nyílt pályán s csak büzlő, nehéz füstje verődött le a bokrokra, a gyomos töltésre a kába ember körül.

— Óh, bolondság — mormogta most gunyos magabántással az őrláz — Milyen bolondság . . .

Az álla pirosan megnyúlt, mintha valami huncut grimasszal csufolódni akarna, de nem szólt, köves fogai szeliden egymásra csukódtak. Már ismét a katona koldus, fura képe keverte meg az agyát s az elszabadult látomások szinte gyerekes áhitattal húzták a halálból menekült ember után.

Reggel négyig már nem volt vonatja. A küszöbön még elszitt egy tömés dohányt; aztán, szaporán a falu felé indult,

Mintha valami láthatatlan markok huznák alá a földet, tárgult, öreges inai mohón fogyasztották a utat. Lány, csók, szerelem, soha sem verték ilyen ütemre a vénlegény szívét, a részeg kicsiny husdarab majd kiugrott a kék bluz alól. Lusta, paraszti nyelve most kiszikkadt a türelmetlen szóéhségben s már szinte vakon rugta föl maga előtt az olmos őszelői port.

Este lett mire afaluba ért. Az utcák üresek voltak, kis időnként egy-egy éhes tehén bömbölt bele a hűvös csöndbe s a házak ablakain betegesen néztek ki az ócska bádoglámpák.

Demjének portája előtt megállt egy pillanatra. Az arca boldogan ragyogott, kissé rendbe huzigálta lötyögős gunyáját; aztán egyenesen az ajtónak tartott. Tompa, zsörtölődő szavak ütöttek át a tömör, megizzadt deszkákon . . . Illedelmesen kopogtatott.

— Nó — hangzott ki a gazda türelmetlen invitálása.

— Dicsértessék a Jézus — motyogta a kifulladt ember s kissé megszeppent a hirtelen világosságban. Gyáván, ügyetlenül feszenget, mintha valami elveszejtő verembe tévedt volna. — Ha megengednék kendtek, hogy valamicskét letelepüljek — mondta, hogy kissé összeszedte magát — A lelkenre mondom, nem akarom bolygatni kendet, de hát a szívem, a szívem huzott el idáig. Óh de tudom én azt, hogy mennyi baja lehet most a gazduramnak. Uram Isten, gondoltam is én idejövet a bibliai Lázárra, óh, de hiszen akkor még volt égi könnyörület a sebekre . . . Egy csöppnyi víz az égő lázra és áldott balzsam a beteg léleknek. De ma . . . ma — s megeredt nyelve a nyugós lamentációban a háborúról, az esze keveredő vízióiról s lassan-lassan valóságos prédikációban bugyogott ki belőle a végtelen szóáradat. S mintha erre az órára teljesen megsiketült, megvakult volna, észre sem vette maga körül a morcos felhevült arcokat, a profán, mindennapi dolgokról feleselő hangot.

A gazda ott ült a régi helyén, a pillogó lámpa alatt, a zsiros asztalvégen. Még mindig a morcos, szürke gunya volt rajta, csónka féllába, mint valami tompa, penészes tuskó meredt ki alóla a rongos szalmaszékről. Kék mosó kacában szemben ült vele az asszony, minden porcikája sajgott a nyomoritott test közelében s husos, kerek arcába mérges átütő vért vert föl az ember pörlekedő nyelve.

— Mi van a határkövel?

— Kiszántották-e a község táblájából?

— A János asszonyával mért nem meszeltetted körül a házat robotban?!

— És a pallás sincs letapasztva!

— És a kocák?

Az asszony ümmögve felelgetett, tudta, biztos volt a jó munkájában, de igazánból még sem védte magát az ember előtt. Az a néhány becéző szó, amit a találkozás első hirtelen öröme robbantott ki belőlük, már ismét a torkukon keseredett s csak az ör kenetes igéi tartották a régi veszekedő kedvet. A pozsgás dologbaedzett asszony már csöppnyi érzéki közösséggel se volt a nyomorék emberhez, de még így sem volt szive hozzá, hogy egyszerűen, könnyörtelenül ellene szegüljön. Buzgó fiatal ereje megalázkodott a szájalomban. A gazda szájából patakzott a zsembe elégedetlenség, de akár husángot is foghatott volna az asszonyra, mukkanás nélkül túrné el már azt is. Valahogy, valami elkerülhetetlen kényszer alatt kettőjük marakodásán is elért hozzá a harmadik szelid tanító hite s már ő is csak alázattal szolgálni, az erősek gyerekszeretetével kimélni tudta megnyomódott párját.

a.
ember s
getlenül
— Ha
mondta,
m akar-
el idáig.
duram-
ra, óh,
Egy
leknek.
ióban a
lóságos
mintha
e sem
ninden-

alatt, a
a volt
meredt
emben
ott test
fől az

a há-

a jó
r előtt.
öröme
sak az
ozsgás
volt a
hogyan
ereje
zott a
volna
ahogy,
is el-
zattal
yomo-

*Dobrovits Péter:
Krisztus siratása.*

— Jó van no, jó . . . Csak nyugodjon meg kend. Igen árt ez a méreg kend gyöngé testének.

Az ember még jobban fölfortyant. Mintha szurós csalánt vert volna hozzá a siránkozó beszéd, csontos, sárga arca meggyuladt a féltet gögtől. Sintérien parancsolt.

S az asszony mosolyogva dolgozott. Lesegitette róla a vastag, szagos gunyát, pipát tömött neki s egész a szájához adta, mintha már keze sem volna annak.

Gyorsan, percről-percre, pehelylyel bélelt gyerek fészekké változott az egész ház. A gazda durván, bántottan elégedetlenkedett s a másik két ember szinte lábhegyen sürgölődött körülötte a vaksi lámpafényben.

— Jó no, jó — mormogta kényszeredett nyugalommal pedig dühösen orditozni, kegyetlenül belerugni szeretett volna a földig görbült alakokba . . . Egyre tisztábban érezte, hogy ez a kéretlen nagy jóság, mint valami sulyos, szintelen massa csuszik rá a mellére s lassan-lassan még a kemény parancsoló hangját is elfojtja.

Éjfél volt mire az űr elkészülődött. Az ajtóból még egyszer még kétszer is visszafordult, mintha még nem fordította volna ík eléggé alázatos kutyaszivét a vergődő ember előtt, még mindig volt benne valami papos magasztalás s csak nehezen, nehezein, szinte tenyérszíj résen bujt ki az álmos házból. Vén hunyori szemeknek integetett az egyenes országut a pihentető meleg űrházig, de nem lépett rá. Mintha valami megváltó leckét magolt volna, hangos durmolással a kocsmá felé indult.

Szombat volt.

Az ivóban még pálinkázott néhány okoskodó paraszt, sápi-tozón közéjük telepedett. Ivott s megkent nyelve az első korty után, mint valami kereplő zörgött rá az előbbi órákra.

A parasztok kajánul vihorásztak.

— Hajjaj, ficáncol az ember, amíg két lába van, de bezzeg elfancsalodik, ha már csak egy van — s újra benne volt a kérekvágásban. Puhán, édesen locsogott belőle a szó s a harapós, kemény nyaku parasztok vérét beoltotta a békülő szájalom.

— Háboru . . . Vér . . . Legázolt vetések . . . Tűz . . . Emberek . . . Üszkös gerendák . . . Riadt menekülők . . . Gyászos, vörös csőrű madarak . . . Hullák . . . Hullák . . . Hullák . . . Bénák . . . Nyomorékok . . .

Igy muzsikált az űr rekedt panaszos torka s a parasztok komolykodva emlékeztek. Písla, álmodozó szeméikbe visszánézett Bosznia, a vérgázlós fekete hegyek s csontos, makacs állukra rásimitott a végtelen megbocsájtás. A gazda gögős, fukar alakjából csak a katona nyomorusága ragadt meg fejükben s már sze-

retettel félték a képet s mint valami édes terhet vitték magukkal a koldus fészkekbe.

Másnap az egész falu a gazda bajairól sáпитozott. Az emberek sötét, leviharzott életüket, az asszonyok vérimes szép fiaikat, csókos, vaskaru párjuk halálos sorsát lamentálták benne s estére valóságos proceszió áradt be a gyűlött, ezerszer megátkozott portára.

— Óh, a drága lábacska . . .

— A háboru harapta le a szép egészséges husát.

— Majd csak megsegíti a jó Istenke.

A gazda nem birta tovább. Fájós, elnyűtt idegeire bolondítón játszott rá a jajongó nyelvmalom s gödrös, elbujt szemei forogtak a sárga dűhben.

— Csönd! — ordította — Csituljatok, mert kiverem az egész csordát — s hosszú, fényes mankójával zuholta már az asztalt, hogy táncolt rajta a lármás cserépedéng — Csönd, mert, mert bűnbe visztek . . .

S a bántottak közül senki sem szegte fel a fejét hivalkodón. A durva, káromkodó hang még alázkodóbbá görbitette valamennyiüket s mint valami vaksi szentimentális csigák csusztlak körül a gazda árnyékát . . . Hiába védekezett.

Esténként a falu minden pártalan asszonya, lánya neki sopánkodott s nappal csupa lábbal forogtak előtte a götthös otthonragadt parasztok . . . Nem rég még kemény parancsra készülődéssel bicegett el a fehér városi ágytól, kicsiny megmaradt vére szinte bolondult az otthoni gyűlött urasságért s most bután tehetetlenül fulladozni érezte magát a nagy szeretetben.

— S mind ez ő miatta — így gondolta s mint valami forró, lerázhatatlan sárgumó nyomta el az esztét az ör heshedt papsokodó képe, Már félt, irtozott az estétől, de ha elbujt a nap, valami lázas, ismeretlen érzés nem engedte kimaradni a házból. Komoran az asztalhoz telepedett, szembe a rózsás tányérórával és leste égő, kitágult pupilákkal vigyázta a sárga mutatók járását.

. . . Öt . . . Hat . . . Félhét . . . Hét s az ajtón már kopogtak a csontos idegen ujjak.

A másik pillanatban leeset a závár s az ör szőrös világító feje bujt be a résen:

— Dicsértessék az ur Jézus!

Utána mint valami lompos elbetegedett nyáj köszöngetett be az özvegy asszonycsomó.

— Dicsértessék . . .

— Mindörökké . . .

Nemsokára tele lett az egész szoba. A kemencében sirt, sziszeget a nedves rözse, vastag, savanyu szagok fűtltek a pihegő

emberek felett s a tunya asszonyi fejekben kivirágoztak a sokszinű gondolatbokrok. Jártá asszó, a Péter asszonypuhító markáról. János pörge bajuszáról, Mihály két szép szeméről s a gazda süketülő füleibe újra meg újra belezörgetett az utált mindennapi nóta.

— Mondjon már kend valami jót a fiamról . . .

— Hát az én emberemmel nem találkozott kend?

— Az én Imrűském már valahonna az asztrakánbul küldi a leveleit.

— A háboru tüzes fogakkal eszi az embereket — kontráztott rá mindenekre az ör nyelve s már semmi erővel sem lehetett volna visszaszoritani belé a megindult áradatot.

A lámpában már sercegett a bél, a mutatók tizenkettőn ölelkeztek a rózsás tányérórán, mikor a lassu álmoság kisöpörtc őket a házból.

A gazda még sokáig ébren maradt. Friss olajat öntött a lámpába, pipára tömött és űlt, várt csak várt szuszogós, előretölt fejjel a hosszú, üres asztalnál, mint valami siralomházban.

Tél volt már, kint dudált a bokros szél s bent a meleg, tarka cihák alatt hangosan durmolt az asszony. Az elnyutt test mély, őszinte muzsikával hívta a párját, de az ember nem mozdult.

Hajnalig nem mozdult.

Áztán ugy pipástól, ruhástól, mintha valami lunpos éjszakából tért volna meg, fáradtan a padkára vetette magát. Minden tagja sajgott a gyötrő virrasztásban, lehunyta a szemét — de hiába . . . Nem jött el hozzá az álom. Mintha zsugorodó drótkötelek dolgoztak volna a bőre alatt, fájós idegei nyughatatlanul talpra rugták. Érezte, biztosan tudta már, hogy nem bírja tovább ezt az állapotot. — Vagy? Vagy? — s most szörnyű gondolatok akadtak az eszébe. Az éjszaka villant meg benne először ez a drága kivezető ut, akkor gyáván lehunyta előtte a szemét, de most ahoz sem volt ereje. Mint a holdkóros, vak elbódulással jött-ment a behavazott portán.

Délben izetlenül kevesett evett, a feje birhatatlanul nehéz volt s csak nézte, bámulta a homályos sarkot, a töltött farkaszedő fegyverrel, amely szinte kinálgatta magát a tétovázó ember markába.

Nem bírta tovább. Elszántan készülődött . . .

Csonka féllábával nagy ut volt a vasuti fordulóig, már alkonyattal elindult a lesre. Lopakodó kerülővel az üres kertek alján tért ki az országutra. Irtózott a gondolattól, ha valakivel véletlenül szembe kerülne, nem mert oldalt tekinteni — senkivel sem találkozott. Mint valami tiszta bársony lepedő terült elé a bolyhos, fehér határ. Vékony mankója talpát ragasztotta a magas,

puha hó, de nem engedett, gyapjas sípkája alól kiütött a veriték, bundás alakja szaporán imbolygott előre, előbbre a töretlen tiszta úton.

Erősen esteledett.

A szürke ég alatt megkésett varjucsapatok keveredtek az erdő felé, messze, messze, mint valami száguldó tűzszlop rohant a hatórai gyors kéménycsövája a horizonton.

— Talán már ő is elindult — gondolta a nehezen botlogó ember s csonka testét még elszántabb erővel lökte a cél felé. Nemsokára letért az országutról. Feltette magát itt a nyílt árulkodó térben való találkozástól. A mély, fagyos, árkon át a fenyővel szegett földekre kapaszkodott.

Kissé megnyugodott. A szive rendesen ütött, semmi hideget nem érzett. A gyorsan mélyülő este már egészen magába nyelte bundás, mozdulatlan alakját s csak a két meredt, kiugró szemé égett át a havas bokrokon, a töltés felé.

Vagy fél óra mult el csöndben, minden mozduló folt nélkül.

Aztán egyszerre, mintha a földből bujt volna elő az ór lámpás, siető alakja szakadt ki a sötétből. Gyanutlan, leejtett fejjel mint valami megkésett zarándok iparkodott a puskás lesi ember felé.

S az ravasz, ovatos tempóban már mozdult.

Az udvaros fényben csakhamar az ór egész figurája megmutatkozott. Egészen az ut szélén járt, hajlott teste szinte kívánczozott az árokba.

A gazda nyugodtan célzott. Még várt, egészen egyenes vonalba várta az áldozatot: aztán megbillentette a ravaszt.

A hideg üres tér, mint valami finom üvegharang sokáig csöngetett a durranásra.

A gazda egy pillanatig várt, aztán győzelmesen felmagasodott a csenevész bokor mögül.

A megsebbzett ember, mint valami súlyos, gyökértelen tuskó fordult le előtte a havas, takargató árokba.

Kassák Lajos

URAK!

Tudom ám, hogy bűdös vagyok!
 Egyszer felküldött a butoros egy nagyszerű lakásba.
 „Kinn van egy ember“ szólt be a kis fiu.
 Ember vagyok? Az ember bűdös állat!
 A kezem utálat!
 Hej, marchese, ha a szádra nyomnám
 A szenes markomat!

Urak, én piszkos vagyok! Ne, ne izéljetez,
 Tudjátok, hogy azért nem harapok . . . !
 A kommünkor sem ettem többet,
 Mindössze hat papot . . .
 No, ronda volt, de ti másnap belőlünk
 Harmincezret megfaltatok . . .
 Quel horreur! Undok napok . . .

Pfuj, urak; nem ronda, hogy még vagyok?
 Nagy lyukas cipők, csupa sár,
 Savanyu szagu mocskos ruha!
 S én hordom a butort! Maszatos kezem
 Végigmászik a szőnyegen,
 S a lépcsőtökre rázom a sarat!

De ne féljetez a pofámtól:
 Én alapjában jó fiu vagyok!
 Buta és jó! What is the matter?!
 Amerikában is jártam ám!
 A velőm csatorna piszokjába
 Jó sok idegen szó ragadt.
 Ki ott meg nem döglük . . . megmarad . . .

Haha! Az istenit a rohadt mindenségemnek!
 Minden semmi . . . ! Forog a világ —
 De fel nem fordul se holnap, se ma!
 Robognak a hintók! Röhög a nap,
 S nem forr fel az égbolt katlana . . . !

Nem forr fel a katlan, az őrált csillagok
 Nem kalimpálnak soha a kék tengerben!
 Nem füstöl a hold! Ki gyújtja fel?
 Biztosan szuszog a térben az éj . . .
 Aludj illatos ur, ne félj!

2.

Ha meghalok, szétfolyik a bélem,
 A vérem feketén kialudt.
 Sárga savóm csuszik a fenyéren,
 S a szemembe zöld légy ás kaput.
 Ha ütöerem lomhán kienged,
 Ideghálóm agyamra ernyed,
 — Foszlik a zsákmány a szövetéből —
 Ne undorodj te árva asszony . . . ;
 Vidd el a döghöz a kisfiut;
 „Fiacskám, nézzed, elaludt, —
 Nem jobban, se másképp, mint egy varangy
 Egy széttaposott kövibéka;
 Idegtörő volt, képzelt sok nyugtalant . . .
 Bizony . . . Millió spirochéta . . . “

3.

Fejemen egy gúnyos Lucifer
 Göröngyöket dobál keresztül.
 Megvesztem bizony; mész az ételem!
 Sok órán hált a szél velem:
 Kifűtta a velőt fejemből . . . ;
 Ötszáz fenyő vonaglik az erdön,
 Forog a szél, csorog a halmon a méreg;
 Én vagyok a halmos fekete föld:
 Fájdalomcsavarrá tekerg rajtam a fakéreg,
 Benőtte gyep a homlokom,
 S a réteket én hordozom . . .
 Föld vagyok. Bolondgomba nő rajtam.
 Kell-e a szívem neked?
 Hosszu lében gulyást főzhetsz belő'e,
 S dalolhatsz hozzá vig éneket.

Komját Marcel

WUNDT

(„Die Nationen und ihre Philosophie“ magyar kiadása alkalmából)

Békében működését a gyűjtés, az ismeretek halmozása, a tények szaporítása és az ezekből kiizadott csak kevéssé elmélyülő apró kis szintézisek képezték: így a tudomány botanikusa volt. Háboruban ime ítélkezik a nemzetek belső értékei felett, sekélyes hadi és elvakult faji alapon: így a központi hatalmak filozófiai ügynöke lett.

Szerinte már a reneszánsz filozófiai megátásai és ujjáértékelései visszavezethetők a német elme fogalmi tisztaságára és uttörő munkájára így a reneszánsz bölcséleti szentháromsága is: a végtelenség, a relativitás és a lelkes anyag fogalma. Az erkölcsi értékelés alapja már nem a megismerés — amely cselekvéstelen — hanem a jónak szeretetén kívüli annak pozitív akarása. A francia szellem nem lendül túl ezeken az értékeken, a test és lélek, anyag és szellem kettősségét értelmi szintézissel nem tudja át-hidalni és segítségül hívja Istent, mint a vég ső kifürkészhetetlen okot. Erkölcsi elméletük alapja, az élet feltétlen igenlése mert az élet. öncél, amelynek értékei a merészség öröme és a siker reménye, erkölcsi imperativuszuk, az egyéni élet korlátlan gyakorlása és az altruizmus révén való végtelen kiszélesítése. Az angol szellem első tevékenysége a teológia kitzasztása a tudományok rendjéből. A megismerés: tapasztalatiság, a bölcsélet: tapasztalati bölcsélet, az erkölcs ésszerű számítások eredménye: jóléti erkölcs, legfőbb alapelve az utilitárizmus. A német idealizmus ezzel szemben, egy új megdönthetetlen szentháromságot alakít ki, melyben Fichte a nemzeti eszmét, Kant a kötelesség imperativuszát, mint erkölcsöt, végül Hegel a fejlődés menetének felismerését képviseli. A porosz militárizmus is elsősorban demokratikus berendezkedés, valamint a katonakötelezettség a legkielégítőbb nevelési eszköz. (144. l.)

A német idealizmus értékeit veszedelmesebb támadás még soha nem érte, mint Wundt védelme. Milyen világűrnyi távolság választja el Fichte „Reden“-jének emelkedett szellemét Wundt homályos sovíniszta elvakultságától, Fichte minden hibáitól mentes állam képletét, amelyért az egyénnek élnie kell, Wundt porosz államától, amelyért az egyénnek meg kell halni. A tiszta ész kategóriái közé becsempészi az imperialista ideológia tisztátlan történelmi és politikai kategóriáit, holott az egyikben a belátó akarat autonómiaja, a másikban a militarizmus önkénye a döntő elv. Csak az általa lebecsült Comte adja meg e filozófus átváltozási relytélyének kulcsát, ő mondja, hogy a gondolkodó 40 éves koráig Aristóteles, azután Aquinói Szent Tamás, ennek értékei nélkül. Wundt 83 éves.

Vajda Imre

M Ū V É S Z E T

SZOMORY DEZSŐRŐL

(Nem kritika)

Nem nyeljük a dekadens izeit, de ezen túl amikért kanccsal nézéssel illetik a „barátai”: girhesek és teknőre hizottak a magunkénak valljuk egészen.

A legnagyobbakra emlékeztető jelenítő és jellemző erejéért. [A pékné figurái, ezek a proletár-típuskoncentrációk, tetőtől mind talpig: színükre és a homlokuk mögében, az élethez való minden vonatkozásukban, érzem, magamban váltigra múlhatatlanok!]

Az elmondás s mellette a történés átabotába nem veszteglő iramoságért, ami mindég a széiben-járást idézgeti bennem.

A merőségért, hogy a nyelve téres boltozatát hajtva: tapintás, szín, hang, íz, szag csudálatos anyagából, olykor időkre futó kizengéssel, döbbenetes távolságos képeket csattant össze a forma teljességének acintos kívánatán jogos szuverénitással hullajt el magyarságot, nyelvtani szabályt; akármi szokottságot.

Kesihedt szóval: a véren vett (ezért „drágák” neki a Hodl Józsi!) izgalmáért, hogy megoldja embereiben a szólhatatlanság rettenetes görcsét s az alattiságból tudatukba: tudatába zuhogtatja, kénybe vagy kinba, az ezer érzeken át kapottakat.

S végezetre, de nem utolsó sorban, az átalig való kozmopolitásáért, amibe belebókoltan látom a századunk kulturáját. A „Harry Russel-Dorsan harctéri levelei”, Szomory legutóbbi munkája, a mai európai műveltség valószínűsége szintézise! (Hallomást ezt a bizonytalansággal legjobb magyar háborús írást olyki a „modern” mesterségbeliek közül, paródiának vette: oda se neki! Legföljebb még keserűbb szájjal fejtődünk a nyugatba kóstitolt irodalmunkon!)

Komját Aladd,

Minden közleményért
szerző maga felel.

S Z I N H Á Z:

HAJÓ SÁNDOR: *A nap lovagja*
(A Vigszínház bemutatója)

Nem bízom a regénekből átdolgozott színművekben. Nem bízom: mert egy epikai formába elgondolt témát, színpadra tömöríteni nem lehet.

Az átdolgozott dráma már eleve nem lehet. Összinté, nem egyéni és a formájában sem lehet jó, mert vagy a regény egysége esik szét az átgyúrásban, vagy a dráma nyulik szét lyrizáló regénytöredékekké.

S ezt az előlegezett rosszhiszeműséget, Hajó sem tudta megdönteni, inkább csak tudatosabbá és keserűbbé bizonyította bennem.

Bródy Sándor romantikus regénye, amely a fiatal Bródy idejében talán elfogadható olvasmány volt, itt egy színpadra mesterkélt Beniczkyne történet édeskés ízével hátha egyáltalán beszélhetünk hatásról.

Nem tudjuk mi inspirálta Hajó Sándort erre a rosszízű vállalkozásra, de bizonyos, hogy a várt eredményekben elszámította magát.

Ami emberit és művészt a darabban kaptunk azt Varsányi Irén játékanak köszönhetjük. Ő minden erejével mentette, amit menteni lehetett. A többiek azonban hűek maradtak a szerző intencióihoz s úgy mozogtak, ahogy azt hasonló vértelen darabokban már megszokták, kis igyekezettel és kis sikerrel.

Mácza János

N A P L O:

A mai számunkban közölt mellékletünket *A Tett* elkobozott számából vettük át. Dobrovits Péter kompozícióját mi egyik reprezentatív munkájának tartjuk s ezért, úgy a művészek, mint a műértő közönségnek örömet vélünk tenni, ha a képet az ügyesség raktárpincéjéből a közönség elé mentjük.

Helyreigazítás. György Mátyás múlt számunkban közölt „Legény gajdol” c. versét Bartók Bélának ajánlotta. „Találka” c. versében az utolsó szakasz 3-ik sora így olvasandó: „a nyírókkal feletűzdelte lég-hasádba.”